

**Товт Ю.М.**

*ад'юнкт кафедри кримінального права і криминології  
факультету №1 ІПФПНП Львівського державного  
університету внутрішніх справ*

## **ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Сьогодні роль держави в розвитку економіки та громадянського суспільства значно посилюється передусім у соціально важливих сферах, до яких, безперечно, належить обіг лікарських засобів. На вітчизняному фармацевтичному ринку виникла суперечність: з одного боку, фармацевтичний сектор охорони здоров'я у країні досить розвинений – Україна справедливо вважається фармацевтичною державою, з другого – доступність ліків для населення залишається досить низькою через відсутність страхової медицини. Ставлення до механізмів регулювання обігу лікарських засобів упродовж усього періоду незалежності України характеризувалося суперечливими підходами – від організації всеохопного контролю обігу до накладання мораторію щодо інспектування аптечних закладів, особливо в разі виникнення складних проблем у процесі соціально-політичних перетворень. Такий стан свідчить про те, що сучасна роль держави, передусім її інституції та механізми впливу, потребують удосконалення стосовно встановленого порядку обігу лікарських засобів. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження видів кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні та визначення їх місця в системі Особливої частини КК України.

Дослідженням кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні займалися такі науковці, як Г. І. Почкун, І. А. Коваленко, В.М. Мельничук, Т. Ю. Іванійчук, Є. В. Фесенко та інші.

**Метою** статті є дослідження видів кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні та визначення їх місця в системі Особливої частини КК України.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Т.Ю.Іванійчук, вивчаючи механізм правового регулювання обігу лікарських засобів як складової його правового режиму, слушно стверджує, що «...обіг лікарських засобів - це цілісне правовідношення, яке складається з окремих правовідносин, які виникають на різних стадіях його розвитку та між різними особами. У ньому можна виділити публічно-правові відносини з досить виразним приватноправовим акцентом і приватноправові відносини з елементами публічності, зовнішні та внутрішні правовідносини, особисті немайнові та майнові, речово-правові та зобов'язально-правові, абсолютні і відносні, цивільно-правові, господарсько-правові, митні, міжнародно-правові в залежності від критерію, покладеного в основу їх класифікації...» [2].

Абсолютно схвальна позиція підтверджує той факт, що обіг лікарських засобів є настільки багатогранним явищем, яке викликає до життя різні можливі класифікації, в тому числі і щодо кримінальних правопорушень. Однак визначення різноманітних критеріїв класифікації лише сприятиме більш повному аналізу кримінально-правового забезпечення охорони обігу лікарських засобів.

Не варто в даному випадку змішувати базовані на законі чи певних доктринальних рішеннях класифікаційні підходи до кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом лікарських засобів, і способи закріплення даних правопорушень в Кримінальному кодексі. Враховуючи обширний законодавчий інструментарій, таке закріплення може відбуватися в різний спосіб. Окреслені нижче види можуть проявлятися як в рамках однієї статті з позицій альтернативних ознак, так і в декількох статтях Кримінального кодексу; нерідко діяння містяться у різних розділах Особливої частини (з врахуванням об'єкта посягання).

Ні для кого не секрет, що у більшості кримінальних правопорушень, що стосуються обігу лікарських засобів, ключовим буде визначення предмету даного правопорушення.

Конвенція MEDICRIME вводить узагальнюючу назву «медичний продукт», який включає в себе лікарські препарати та пристрої медичного призначення [3].

Ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» поділяє лікарські засоби (виключно в контексті людського застосування) на, власне, лікарські засоби та фальсифіковані лікарські засоби, розуміючи під ними:

«... лікарський засіб - будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи

будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу;

фальсифікований лікарський засіб - лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України» [9].

Отож, виходячи із такої класифікації, за предметом кримінальні правопорушення, що стосуються обігу лікарських засобів, можна поділити на такі групи:

- кримінальні правопорушення, предметом яких виступають лікарські засоби (для людського застосування);
- кримінальні правопорушення, предметом яких виступають фальсифіковані лікарські засоби (для людського застосування);
- кримінальні правопорушення, предметом яких виступають ветеринарні лікарські засоби;
- кримінальні правопорушення, предметом яких виступає відповідне обладнання.

Стосовно правопорушень, предметом яких виступають фальсифіковані лікарські засоби, у першу чергу, варто звернутися до Конвенції MEDICRIME, оскільки у ній міститься уніфікований класифікаційний підхід міжнародної спільноти щодо кримінальних правопорушень даного виду.

Згідно зі ст.ст. 5-8 Конвенції, можна виділити наступні види кримінальних правопорушень щодо фальсифікованих лікарських засобів:

- кримінальні правопорушення, пов'язані з виготовленням підробок;
- кримінальні правопорушення, пов'язані з постачанням, пропозицією стосовно постачання та торгівлею підробками (у тому числі посередництва, зберігання на складі, імпорту та експорту підробленої медичної продукції);
- кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням документів
- інші подібні кримінальні правопорушення, що загрожують охороні здоров'я;

А) виготовлення, зберігання на складі для постачання, імпорт, експорт, постачання, пропозиція стосовно постачання або розміщення на ринку:

І) лікарських препаратів без дозволу у випадках, коли такий дозвіл вимагається відповідно до національного законодавства;

ІІ) пристроїв медичного призначення без дотримання вимог відповідності

Б) комерційне використання автентичних документів поза їхнім використанням за призначенням у рамках законного ланцюжка постачання медичного продукту [3].

Лікарські засоби та фальсифіковані лікарські засоби, виступаючи у якості предмета кримінального правопорушення, виходячи із змісту Закону, мають свою внутрішню класифікацію за способом впливу:

*наркотичні лікарські засоби* - лікарські засоби, віднесені до наркотичних відповідно до законодавства;

*отруйні лікарські засоби* - лікарські засоби, віднесені до отруйних центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

*сильнодіючі лікарські засоби* - лікарські засоби, віднесені до сильнодіючих центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

*радіоактивні лікарські засоби* - лікарські засоби, які застосовуються в медичній практиці завдяки їх властивості до іонізуючого випромінювання;

Даній класифікації може кореспондувати ще одна класифікація кримінальних правопорушень, предметом яких виступають лікарські засоби чи фальсифіковані лікарські засоби. Отож, за **видом предмета** можна виділити:

- кримінальні правопорушення, предметом яких є наркотичні лікарські засоби чи фальсифіковані лікарські засоби;

- кримінальні правопорушення, предметом яких є отруйні лікарські засоби чи фальсифіковані лікарські засоби;

- кримінальні правопорушення, предметом яких є сильнодіючі лікарські засоби чи фальсифіковані лікарські засоби;

- кримінальні правопорушення, предметом яких є радіоактивні лікарські засоби чи фальсифіковані лікарські засоби.

Повернімося до визначення поняття «обіг лікарських засобів». Як уже зазначалося, відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 24.04.2015 № 242 «Про затвердження Правил утилізації та

знищення лікарських засобів» обіг лікарських засобів - види діяльності, пов'язані з виробництвом, зберіганням, транспортуванням, пересиланням, оптовою та роздрібною реалізацією (торгівлею), придбанням, використанням, увезенням в Україну та вивезенням з України, застосуванням лікарських засобів [8].

Виходячи з даного визначення варто визначити вид діяльності як перший критерій класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом лікарських засобів.

Отож за **видом діяльності у сфері обігу лікарських засобів**, кримінальні правопорушення поділяються на правопорушення, пов'язані з: виробництвом; зберіганням; транспортуванням; пересиланням; оптовою та роздрібною реалізацією (торгівлею); придбанням; використанням; увезенням в Україну та вивезенням з України; застосуванням лікарських засобів.

Деякі з цих видів діяльності можуть об'єднуватися в рамках одного складу кримінального правопорушення у якості альтернативних ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Також слід врахувати, що даний список може видозмінюватися з врахуванням конкретного предмета кримінального правопорушення і особливосте його закріплення в кримінальному законодавстві. Приміром увезення в Україну та вивезення з України з позицій ст. 305 КК стосується виключно фальсифікованих лікарських засобів.

Окремі підстави для класифікації надає Закон України «Про лікарські засоби»[9]. Виходячи з його змісту, теж можна виділити декілька видів кримінальних правопорушень, пов'язаних з **етапами** обігу лікарських засобів. З їх врахуванням можна виділити наступні види кримінальних правопорушень:

- пов'язані із створенням лікарських засобів;
- пов'язані з виробництвом лікарських засобів;
- пов'язані з увезенням на територію України чи вивезенням з території України лікарських засобів;
- пов'язані з державним контролем якості лікарських засобів;
- пов'язані з реалізацією лікарських засобів.

Деякі з вказаних видів кримінальних правопорушень, виходячи із змісту Закону, мають свою внутрішню класифікацію. Приміром *кримінальні правопорушення, пов'язані із створенням лікарських засобів*, можна поділити на такі підвиди: пов'язані з виготовленням лікарських засобів; пов'язані з використанням лікарських засобів; пов'язані з доклінічним вивченням лікарських засобів; пов'язані з клінічними випробуваннями

лікарських засобів; пов'язані з доклінічним вивченням лікарських засобів; пов'язані з державною реєстрацією лікарських засобів.

*Кримінальні правопорушення, пов'язані з увезенням на територію України чи вивезенням з території України лікарських засобів* відповідно теж поділяються на 2 групи:

- кримінальні правопорушення, пов'язані з увезенням на територію України;

- кримінальні правопорушення, пов'язані з вивезенням з території України лікарських засобів.

Серед кримінальних правопорушень, пов'язаних з реалізацією лікарських засобів, можна виділити:

- кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею (збутом) лікарських засобів (Даний вид кримінальних правопорушень в залежності від конкретних ознак предмета та об'єктивної сторони кримінального правопорушення з врахуванням положень Закону України «Про лікарські засоби» теж можна поділяти на підвиди, як-от оптова, роздрібна торгівля, електронна роздрібна торгівля лікарськими засобами; торгівля за рецептом і без рецепта тощо.);

- пов'язані з надзвичайними ситуаціями;

- пов'язані з утилізацією та знищенням лікарських засобів.

Окрему увагу слід приділити класифікаційним підходам, прийнятим у кримінальному праві.

У першу чергу, виходячи із вищенаведених класифікацій, що впливають із Закону України «Про лікарські засоби» та Конвенції MEDICRIME, всі кримінальні правопорушення, що входять до предмету даного дослідження, варто розділити на 2 великі групи:

- кримінальні правопорушення в сфері обігу лікарських засобів;

- кримінальні правопорушення, які пов'язані з обігом лікарських засобів.

Тут слід наголосити на тому, що до першої групи будуть відноситися діяння, предметом яких виступають лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби чи відповідне обладнання. До другої групи відносяться діяння, які є «супутніми», які прямо не стосуються обігу лікарських засобів, однак вчиняються у зв'язку з ним (серед таких діянь варто виділяти корупційні правопорушення, правопорушення, пов'язані з підробленнями документів, правопорушення, пов'язані з захистом інтелектуальної власності, правопорушення, що стосуються прав пацієнтів, правопорушення, пов'язані з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом тощо).

Не варто забувати, що дані деякі з даних діянь можуть проявлятися у вторинній злочинній діяльності, тому є підстави для виділення:

- кримінальних правопорушень, пов'язаних з первинною злочинною діяльністю;

- пов'язаних з первинною злочинною діяльністю.

Оскільки, на думку дослідників, проведення штучних класифікацій злочинів дозволяє уточнити юридичний і соціальний зміст відповідних суспільно небезпечних діянь, поглибити уявлення про їх взаємозв'язок і може бути використано для кваліфікації злочинів, відмежування їх від суміжних складів та для призначення покарання [7], то пропонуємо, виходячи із конкретних потреб, до досліджуваних правопорушень використовувати популярні у кримінально-правових розвідках класифікаційні поділи за наступними критеріями:

1. За моментом закінчення: 1) кримінальні правопорушення з формальним складом; 2) кримінальні правопорушення з матеріальним складом.

2. За тяжкістю: 1-нетяжкі злочини; 2-тяжкі злочини; 3-особливо тяжкі злочини.

3. За розмірами предмета: 1) кримінальні правопорушення, розмір предмета в яких не визначений; 2) кримінальні правопорушення з предметом у великих розмірах; 3) кримінальні правопорушення з предметом в особливо великих розмірах.

4. За суб'єктом: 1) кримінальні правопорушення із загальним суб'єктом; 2) кримінальні правопорушення із спеціальним суб'єктом.

5. За формою вини:

- кримінальні правопорушення, що вчиняються умисно;

- кримінальні правопорушення, що вчиняються необережно;

- кримінальні правопорушення, що передбачають подвійну форму вини.

6. За наявності мети:

- кримінальні правопорушення, що передбачають мету (зазвичай мета збуту);

- кримінальні правопорушення, що не передбачають мету.

7. За наявністю спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності:

- кримінальні правопорушення, що передбачають наявність спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності;

- кримінальні правопорушення, що не передбачають наявності спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності.

Специфіка предмета даних кримінальних правопорушень дозволяє вести мову про виділення у його якості власне лікарських засобів, а також матеріалів і речовин для їх виготовлення (чи прекурсорів); за формою відпуску: таблетовані, рідинні (розчинні), газуваті (спреї), за способом реалізації: з рецептом, без рецепта і т.д.

І останнє, на що хотілося б звернути увагу. Повертаючись до вищенаведеної двогрупної класифікації (кримінальні правопорушення в сфері обігу лікарських засобів; кримінальні правопорушення, які пов'язані з обігом лікарських засобів), варто зауважити, що чітко вичленити місце даних діянь в Особливій частині КК можна лише щодо першої групи - кримінальні правопорушення в сфері обігу лікарських засобів. Вони містяться в Розділі XIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення».

Доктрина по-різному підходить до встановлення місця кримінальних правопорушень в сфері обігу лікарських засобів серед діянь цього розділу. Так, залежно від безпосереднього об'єкта, особливостей предмета та об'єктивної сторони злочину проти здоров'я населення, на думку Ю.В.Бауліна, дані діяння відносяться до такої групи як: злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та інших предметів, небезпечних для здоров'я населення (ст. ст. 305 - 307, 309-311, 320 і 321 КК) [6].

За видовим об'єктом, дотримуючись концепції об'єктів злочину як цінностей, у межах розділу XIII Особливої частини КК Є.В. Фесенко виділяє три групи злочинів [10]. Досліджувані діяння він відносить до другої групи: злочини, що посягають на здоров'я населення та систему заходів, спрямованих на недопущення виникнення й розповсюдження серед населення захворювань, викликаних шкідливим впливом певних засобів, речовин тощо, які не віднесено до наркотичних або психотропних [4].

Більш спрощену класифікацію за видовим об'єктом злочинів, які містяться у статтях розділу XIII Особливої частини КК, пропонує І.Г. Поплавський. На його думку, указані злочини можна поділити на: 1) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. ст. 305-320 КК); 2) інші злочини, що посягають на здоров'я населення (ст. ст. 321-327 КК) [5]. Вочевидь досліджувані діяння за такою класифікацією можна віднести до другої групи.

На думку М.І.Хавронюка та О.О.Дудорова кримінально карані посягання на здоров'я населення можуть бути поділені на кримінальні пра-



вопорушення, пов'язані з незаконним: 1) обігом наркотичних засобів та інших предметів, небезпечних для здоров'я населення; 2) заволодінням наркотичними засобами та іншими небезпечними предметами; 3) вживанням наркотичних та інших небезпечних предметів, а також на 4) інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення [1].

**Висновки.** Як бачимо, єдиного підходу щодо видів кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні у науці немає. Відтак пропонуємо за предметною ознакою серед діянь, передбачених у Розділі XIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» виділити окрему групу діянь – кримінальні правопорушення у сфері обігу лікарських засобів.

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. *Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. С.720.*
2. Іванійчук Т. Ю. *Механізм правового регулювання обігу лікарських засобів, як складова його правового режиму / Т. Ю. Іванійчук // Форум права. 2014. № 2. С. 150–151.*
3. *Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я. Офіційний вісник України від 13.07.2012, № 50, /№ 96, 08.12.2017, стор. 608 /, стор. 49, стаття 1954*
4. *Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Вид. 2-ге, переробл. та допов. К.: Атіка, 2008. С. 440-441.*
5. *Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За заг. ред. Є.Л. Стрельцова. - Х.: Одіссн, 2009. - 496 с.*
6. *Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. / За ред. В.В. Стаїнса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. С. 393.*
7. *Музика А.А., Горбата О.І. Про класифікацію починів // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щоріч. бюл. Кн-івськ. ін-ту внутр. справ / Ред. кол.: В.М. Синьов (гол. ред.) та інші. - К., 2002. - С. 42-49.*
8. *Про затвердження Правил утилізації та знищення лікарських засобів : Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 24.04.2015 № 242. Офіційний вісник України від 19.06.2015, № 46, стор. 254, стаття 1518, код акта 77274/2015*

9. *Про лікарські засоби : Закон України від 4 квітня 1996 року № 123/96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 28.05.1996, № 22, стаття 86.*

10. *Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: Монографія. К.: Атіка, 2004. С. 94–101.*

**Товт Ю.М. Види кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні та їх місце в системі Особливої частини КК України**

У статті визначено предмет кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок обігу лікарських засобів в Україні. Зазначено, що за предметом кримінальні правопорушення, що стосуються обігу лікарських засобів, поділяються на кримінальні правопорушення, предметом яких виступають лікарські засоби (для людського застосування); кримінальні правопорушення, предметом яких виступають фальсифіковані лікарські засоби (для людського застосування); кримінальні правопорушення, предметом яких виступають ветеринарні лікарські засоби; кримінальні правопорушення, предметом яких виступає відповідне обладнання.

Крім того, автором було запропоновано, виходячи із конкретних потреб, до досліджуваних правопорушень використовувати популярні у кримінально-правових розвідках класифікаційні поділи за наступними критеріями: 1- за моментом закінчення; 2 - за тяжкістю; 3 - за розмірами предмета; 4 - за суб'єктом; 5 - за формою вини; 6 - за наявністю мети; 7 - за наявністю спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності.

**Ключові слова:** кримінальні правопорушення; лікарські засоби; порядок обігу; класифікація;

**Tovt Yu.M. Criminal offences that rely on the established order of circulation of medical products in Ukraine and their place in the system of special part of the Criminal Code of Ukraine**

National interests of Ukraine according to the domestic legislation on national security are vital interests of man, society and the state, the implementation of which ensures the state sovereignty of the country, its progressive democratic development, as well as safe conditions of life and well-being of its citizens. Of course, the sphere of circulation of medicines as a socially important component of the pharmaceutical health sector belongs to the national interests of the country.

Based on the classifications arising from the Law of Ukraine «On Medicines» and the MEDICRIME Convention, all criminal offences included in the subject of this study, the author is divided into 2 groups:

- criminal offences in the field of circulation of medicines;
- criminal offences related to drug trafficking.

Also, the article defines the subject of criminal offences that violate the established procedure for circulation of medicines in Ukraine. It is noted that the subject of criminal offences concerning the circulation of medicines are divided into criminal

offences, the subject of which are medicines (for human use); criminal offences, the subject of which are counterfeited medicines (for human use); criminal offences, the subject of which are veterinary medicines; criminal offences, the subject of which is the corresponding equipment.

In addition, the author was proposed, based on the specific needs, to the investigated offences to use popular in criminal-legal intelligence classification divisions according to the following criteria: 1- by the moment of termination; 2 - by the severity; 3 - by the size of the subject; 4 - by the subject; 5 - by the form of guilt; 6 - by the presence of a purpose; 7 - by the presence of a special type of release from criminal responsibility.

**Key words:** criminal offences; medicines; order of circulation; classification.